

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ISSN 2522-4603

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Серія
ЮРИДИЧНІ НАУКИ

<https://doi.org/10.32689-2522-4603>

Випуск 2 (56)
2018

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2018

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43

Об'єднана редакційна рада видання Наукові праці МАУП

М. Н. Курко, д-р юрид. наук, проф. — Голова ради

Заступники Голови

Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., проф.

М. Ф. Гончаренко, канд. екон. наук, доц.

А. М. Кислий, д-р юрид. наук, проф.

О. І. Дацій, д-р екон. наук, проф.

І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.

Редакційна колегія серії Юридичні науки

Кислий Анатолій Михайлович, д-р юрид. наук, проф., директор Навчально-наукового інституту права Міжрегіональної Академії управління персоналом — **Головний редактор.**

Ануфрієв Микола Іванович, д-р юрид. наук, проф., проф. кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Вечорек Лешик, д-р хабілітований наук правничих, директор Інституту судових експертиз ім. проф. доктора Яна Зегна в Кракові Міністерства справедливості Польщі (Польща).

Дорохіна Юлія Анатоліївна, д-р юрид. наук, доц., проф. кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Заросило Володимир Олексійович, д-р юрид. наук, проф., зав. кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Кайдашев Роман Петрович, д-р юрид. наук, проф., проф. кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Литвиненко Віктор Іванович, д-р юрид. наук, проф., зав. кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Муравйов Кирило Володимирович, д-р юрид. наук, доц., зав. кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Тімашов Віктор Олександрович, д-р юрид. наук, доц., Київський національний торговельно-економічний університет, кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права.

Фатхутдінов Василь Гайнулович, д-р юрид. наук, доц., проф. кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом, м. Київ.

Федоренко Владислав Леонідович, д-р юрид. наук, проф., директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України.

Яскенія Єжи, д-р хабілітований наук правничих, професор звичайний, декан відділення права, адміністрування та управління Університету Яна Кохановського в Кельце (Польща).

Випуск рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 10 від 31 жовтня 2018 р.)

Видання індексується Google Scholar

Наукові праці МАУП. — Серія : Юридичні науки. — 2018. — Вип. 2 (56). — Київ : МАУП, ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. — 122 с.: іл. — Бібліогр. у кінці ст. — Виходить 4 рази на рік.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку права. Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” (серія: Юридичні науки) за наказом Міністерства освіти і науки України від 24.10.2017 р. № 1413 включено до Переліку фахових видань як фахове видання з юридичних наук.

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2018

© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2018

ЗМІСТ

Автори випуску	4
Заросило В. О. <i>Авіаційна безпека — окремі напрями підвищення її стану відповідно до нових вимог</i>	6
Капля О. М. <i>Теоретичні проблеми реалізації засад (принципів) кримінального процесу при здійсненні кримінального провадження</i>	11
Пархоменко-Куцевіл О. І. <i>Наукові підходи до формування понятійно-категоріального апарату визначення “корупція”</i>	17
Гевко В. В. <i>Формування внутрішнього переконання судді на засадах незалежності та безсторонності</i>	24
Дікарєв О. І. <i>Utopians’ narratives of habitués and stratagems in “geocultural turn”</i>	33
Лепех Ю. С. <i>Правотворчість Верховної Ради України: поняття та особливості</i>	47
Лісовська Ю. П. <i>Юридична логіка публічного адміністрування в антикорупційному забезпеченні кіберкапіталу України</i>	54
Хатнюк Н. С. <i>Суб’єктний склад учасників податкових правовідносин: правовий статус та класифікація</i>	62
Щокін Р. Г. <i>Цілі та завдання державної політики у сфері освіти</i>	72
Куртакова Г. О., Найченко А. М. <i>Проблеми використання електронних засобів доказування у господарському процесі</i> ...	79
Гайдай С. Г. <i>Інформація прокуратури: питання правової природи, класифікації та реалізації повноважень по роботі із інформацією</i>	86
Євчук Т. В. <i>Діяльність патрульної служби Національної поліції України та її нормативне забезпечення у сфері забезпечення публічного порядку та публічної безпеки</i>	95
Заверуха В. Г. <i>Поняття “законотворчість” як складова частина теоретичного підґрунтя нормотворчої діяльності</i>	100
Побіянська Н. Б. <i>Форма господарського договору як гарантія його дійсності</i>	104
Шевченко В. С. <i>Державна мова як засада конституційного ладу</i>	111

АВТОРИ ВИПУСКУ

THIS ISSUE'S AUTHORS

- **Гайдай Сергій Григорович** — здобувач, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0002-4962-7088> — 86
- **Гевко Віктор Васильович** — канд. юрид. наук, доц., заст. директора, Навчально-науковий ін-т права ім. Володимира Великого, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0003-2497-7062> — 24
- **Дікарев Олександр Іванович** — канд. політ. наук, доц., проф. кафедри політології, соціології та соціальної роботи, Навчально-науковий ін-т міжнародних відносин та соціальних наук, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0002-1895-0878> — 33
- **Євчук Тетяна Володимирівна** — здобувач каф. адміністративного, фінансового та банківського права, Навчально-науковий ін-т права ім. Володимира Великого, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0001-7952-6491> — 95
- **Заверуха Володимир Георгійович** — аспірант, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0002-0796-932X> — 100
- **Заросило Володимир Олексійович** — д-р юрид. наук, проф., зав. каф. управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, Навчально-науковий ін-т права ім. Володимира Великого, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449> — 6
- **Капля Олександр Миколайович** — д-р юрид. наук, старший наук. співробітник, проф. каф. правових дисциплін, Одеський ін-т, МАУП. <https://orcsd.org/0000-0001-8629-0771> — 11
- **Куртакова Ганна Олександрівна** — д-р філос. в галузі права, доц. каф. господарського, трудового права та цивільно-правових дисциплін, Навчально-науковий ін-т права, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0002-9475-6911> — 79
- **Gaidai Serhii H.** — applicant, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0002-4962-7088> — 86
- **Gevko Victor V.** — Candidate of Legal Sciences, Associate Prof., Deputy Director, Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0003-2497-7062> — 24
- **Dikaryev Olexander I.** — candidate of political sciences, associate professor, professor of chair of political science, sociology and social work, Educational and Scientific Institute of International Relations and Social Sciences, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0002-1895-0878> — 33
- **Yevchuk Tetiana V.** — scientific degree seekers, the Department of Administrative, Financial and Banking Law, Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, IAPManagement, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0001-7952-6491> — 95
- **Zaveruhha Volodymyr G.** — graduate student, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0002-0796-932X> — 100
- **Zarosylo Volodymyr O.** — doctor of law, professor, head of the Department of Security Management, Law Enforcement And Anti-Corruption Activities, Educational and Scientific Institute of Law, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449> — 6
- **Kaplya Oleksandr M.** — Doctor of Law, Senior Researcher, Professor of the Department of Legal Disciplines, Odessa Institute, IAPM, Kyiv. <https://orcsd.org/0000-0001-8629-0771> — 11
- **Kurtakova Hanna O.** — Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of the Department of Economic, Labor Law and Civil Law Disciplines, Educational and Scientific Institute of Law, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0002-9475-6911> — 79

- **Лепех Юлія Степанівна** — канд. юрид. наук, доц. каф. права, Львівський ін-т МАУП. <https://orcid.org/0000-0003-4530-4924> — 47
- **Лісовська Юлія Петрівна** — канд. юрид. наук, доц. каф. адміністративного, фінансового та банківського права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0001-9278-4487> — 54
- **Найченко Альона Михайлівна** — аспірант каф. господарського, трудового права та цивільно-правових дисциплін, Навчально-науковий ін-т права, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0003-3312-9479> — 79
- **Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна** — д-р наук з держ. управління, зав. каф. публічного управління, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0002-0758-346X> — 17
- **Побіянська Неллі Борисівна** — аспірантка, каф. господарського, трудового права та цивільно-правових дисциплін, Навчально-науковий Ін-т права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0001-5872-9281> — 104
- **Хатнюк Наталія Сергіївна** — канд. юрид. наук, доц., проф. каф. господарського, трудового права та цивільно-правових дисциплін, Навчально-науковий Ін-т права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0003-3064-7510> — 62
- **Шевченко Вячеслав Станіславович** — аспірант, МАУП, м. Київ, в. о. директора комунального вищого навч. закладу “Бердичівський медичний коледж” Житомирської обл. ради. <https://orcid.org/0000-0003-3706-3489> — 111
- **Щокін Ростислав Георгійович** — канд. юрид. наук, доц., проф. кафедри адміністративного, фінансового та банківського права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0002-0836-8315> — 72
- **Lepeh Julia S.** — Ph.D., Associate Professor of the Department of Law, Lviv Institute of the IAPM. <https://orcid.org/0000-0003-4530-4924> — 47
- **Lisovska Yuliya P.** — Ph.D. in Law, Associate Professor of the Department of Administrative, Financial and Banking Law, Educational and Scientific Institute of Law after Prince Volodymyr the Great, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0001-9278-4487> — 54
- **Naychenko Alena Mikhailovna** — aspirates of the Department of Economic, Labor Law and Civil Law Disciplines, Educational and Scientific Institute of Law, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0003-3312-9479> — 79
- **Parkhomenko-Kutsevil Oksana I.** — Doctor of Sciences in Public Administration, Head of the Department of Public Administration of the IAPM. <https://orcid.org/0000-0002-0758-346X> — 17
- **Pobiansky Nelly B.** — postgraduate student, department of economic, labor law and civil law disciplines, Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0001-5872-9281> — 104
- **Khatnyuk Natalia S.** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Economic, Labor Law and Civil Law, Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0003-3064-7510> — 62
- **Shevchenko Viacheslav S.** — postgraduate student, IAPM, Kyiv, acting Director of the Communist Higher Educational Institution “Berdychiv Medical College” of the Zhytomyr Regional Council. <https://orcid.org/0000-0003-3706-3489> — 111
- **Shchokin Rostislav G.** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Administrative, Financial and Banking Law, Educational and Scientific Institute of Law after Prince Volodymyr the Great, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0002-0836-8315> — 72

В. В. ГЕВКО

<https://orcid.org/0000-0003-2497-706>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ НА ЗАСАДАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА БЕЗСТОРОННОСТІ

Наукові праці МАУП. Серія Юридичні науки, 2018, вип. 56(2), с. 24–32

<https://doi.org/10.32689-2522-4603-2018-02-24-32>

Розглядаються теоретичні питання і чинники судової практики, які впливають на формування внутрішнього переконання судді під час розгляду кримінальних проваджень та прийняття судових рішень. Особлива увага приділяється таким засадам як безсторонність та незалежність суддів, які є відправними для досягнення завдань кримінального судочинства і справедливого правосуддя. Аналізу піддано норми чинного кримінального процесуального законодавства, що врегульовують дану процедуру, а також рішення Конституційного суду України, практика ЄСПЛ тощо.

Сучасний етап розвитку України характеризується активною перебудовою внутрішньої правової системи, в тому числі й реформуванням вітчизняного судочинства. Значних змін зазнало і продовжує зазнавати кримінальне процесуальне законодавство. Повсякденна практика кримінального судочинства починає висвітлювати як позитиви у застосуванні законодавчих нововведень, так і пробіли, що стають перешкодою на шляху наближення нашого судівництва до стандартів Європейського союзу.

Важливими складовими таких стандартів є незалежність та безсторонність суду при постановленні рішення. Вони зазначені як у міжнародних правових документах, так і в рішеннях Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). Так, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1948) (далі — КЗПЛ) передбачає, що “кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку *незалежним і безстороннім судом*”.

Водночас діяльність судової гілки влади в Україні має суттєві недоліки. На жаль, наша судова система не відзначається довірою суспільства. Про це свідчать численні дослідження. Так, проведені соціологічні опитування у 2017 році Українським центром економічних і політичних досліджень імені

О. Разумкова показали, що ставлення громадян України до судової системи є досить негативним. У своїх відповідях респонденти вказали, що найчастіше при винесенні судового рішення судді керуються власною вигодою (39,5 %). Трохи рідше зустрічалася думка, що судді керуються майновим або посадовим становищем сторін (14,6 %). І зовсім мало відповіли, що судді керуються законом (8,9 %), обставинами справи (8,3 %), вказівкою голови суду (7,9 %), політичною ситуацією у державі (6,8 %). Порівняно з 2012 роком значно зросла частка респондентів, які вважають, що судді керуються власною вигодою (з 33,1 %), і знизилася частка тих, хто відповів, що вони керуються законом (з 15,1 %) та обставинами справи (з 12,0 %) [1].

Такі вражаючі показники у відповідях респондентів можуть свідчити про те, що судові рішення вітчизняних судів формуються і проголошуються в умовах, далеких від засад незалежності та безсторонності. Наявність зовнішніх та внутрішніх впливів, а також суб'єктивного фактора при прийнятті судових рішень стає очевидним і незаперечним. Тому розгляд означених питань у рамках цієї статті є актуальним і необхідним.

У своєму рішенні у справі Фіндлі проти Сполученого Королівства (лютий 1997 р.), у п. 73 ЄСПЛ розглядаються ці дві вимоги в сукупності, як “принципи, застосовні при визначенні того, чи може “суд” вважатися “незалежним і неупередженим”. Він нагадує, що при вирішенні питання про те, чи можна вважати суд незалежним, слід звернути увагу на спосіб призначення його членів, строки перебування на посаді, існування гарантій від зовнішнього тиску і наявність в органах зовнішніх ознак незалежності. Щодо неупередженості, то у цієї вимоги є два аспекти. По-перше, суд має бути суб'єктивно вільним від особистих упереджень та симпатій. По-друге, він об'єктивно повинен бути безпристрасним, тобто гарантовано уникати будь-яких обґрунтованих сумнівів у цьому відношенні.

Незалежність суддів також передбачає, що вони мають бути вільними від тиску не лише ззовні, а й у середині судової системи. Від вказівок чи тиску з боку інших суддів або осіб, що виконують адміністративні обов'язки в суді. Можливості такого впливу на суддів можуть призвести до об'єктивних сумнівів сторін в незалежності та безсторонності суду. Про це нагадує ЄСПЛ у своїх рішеннях (Парлов Ткалчіч проти Хорватії, п. 86; Дактарас проти Литви, п. 36; Моїсеєв проти Росії, п. 184).

Під час визначення того, чи є обґрунтовані побоювання в тому, що певний суд позбавлений незалежності та безсторонності, думка обвинуваченого є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, наскільки його сумніви можуть бути об'єктивно обґрунтованими (рішення ЄСПЛ Інкаль проти Туреччини, п. 71). Відсутність сумнівів означає, що в об'єктивного спостерігача не виникне підстав для занепокоєння із цих питань у кримінальному провадженні, що розглядається (рішення ЄСПЛ Кларк проти Сполученого Королівства). Адже довіра до суду в демократичному суспільстві, особливо у кримінальних провадженнях, відіграє важливу роль в очікуванні справедливого рішення.

Звертаючись до безсторонності суду, то його можна визначити як відсутність упередженості та об'єктивне ставлення до оцінювання доказів. Практи-

ка ЄСПЛ вказує, що “існування безсторонності для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції повинно встановлюватися згідно з: 1) суб’єктивним критерієм, врахувавши особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя особисту упередженість або чи був він об’єктивним у цій справі; 2) об’єктивним критерієм — шляхом встановлення того, чи забезпечував сам суд та його склад достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності” (рішення у справах “Fey проти Австрії” 24 лютого 1993 року, Series A № 255, п. 28 та 30 та “Wettstein проти Швейцарії”, № 33958/96, п. 42, ECHR 2000-XII).

Розглядаючи внутрішнє переконання судді як правовий термін, слід зауважити, що його глибоке наукове осмислення набуло поширення разом з реформуванням судочинства у 60-х роках XIX століття та впровадженням принципу вільної оцінки доказів. Свого часу професор І. Я. Фойницький визначав переконання, як “рішучість прийняти думку, як правильну або хибну та покласти її в основу своєї діяльності чи відхилити її” [2, 164]. Зрозуміло, що думка правильна чи хибна може сформуватись у результаті розумової діяльності, основаної на оцінці доказів. І у цьому зв’язку відомий юрист і суддя А. Ф. Коні зазначав, що “суддя, вирішуючи справу, ніколи не має ні права, ні моральних підстав говорити: я так хочу. Він повинен говорити: я не можу інакше, не можу тому, що і логіка речей, і внутрішнє відчуття, і життєва правда, і зміст закону твердо і неухильно підказують мені моє рішення, і проти будь-якого іншого заговорить моя совість як судді та людини” [3].

У своєму історичному розвитку внутрішньому переконанню судді було присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Та, не дивлячись на певні розбіжності, майже всі науковці єдині в тому, що внутрішнє переконання судді є результатом розумової діяльності в процесі доказування, яке ґрунтується на доведеності фактичних обставин, що розглядаються судом. Найбільш сталим і поширеним у сучасній науковій думці вітчизняної науки є визначення професора Ю. М. Грошового, який внутрішнє переконання судді розглядав як “стан свідомості судді, коли він вважає зібрані у справі докази достатніми для вирішення питання про наявність чи відсутність фактів, що входять в предмет доказування, впевнений у правильності свого висновку та готовий до практичних дій відповідно до отриманих знань” [4, 19]. При цьому він звертав увагу на те, що не можна ігнорувати особистість судді, у якого це переконання складається та його професійну правосвідомість. Є вже й більш осучаснене визначення внутрішнього переконання судді, наведене Н. Л. Дроздович, яке вона розглядає як “результат його розумової суб’єктивної діяльності в процесі судочинства щодо оцінки доказів з метою достовірного встановлення фактичних обставин конкретної кримінальної справи, які входять до предмета доказування, що втілюється в судовому рішенні” [5, 38].

Не вдаючись до глибокого аналізу різних точок зору щодо структури внутрішнього переконання, але констатуємо, що воно має відображати гносеологічні, психологічні, етичні та правові елементи, слід детальніше зупинитись на кожному з них з точки зору їх екстраполяції із засадами незалежності

та безсторонності суду. Тим більше, що внутрішнє переконання судді ніяким чином не може бути виявлене доти, доки воно не буде втілене в судове рішення.

У гносеологічному аспекті внутрішнє переконання судді виглядає як знання про обставини та факти, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні, які є результатом повного, всебічного та об'єктивного дослідження доказів у їх сукупності. На формування такого знання будуть мати вплив якості доказів, їх достовірність та переконливість. Набуті знання формуються у результаті емоційно-інтелектуальної оцінки як кожного доказу окремо, так у їх сукупності.

Знання, набуті суддею під час судового дослідження доказів, стають елементом його внутрішнього переконання тоді, коли він упевнений, що кримінальне процесуальне пізнання під час досудового слідства проведене відповідно до чинного законодавства, без порушень права особи на захист та інших порушень, які дають підстави для сумнівів у його результатах. Суддя має сприймати усі факти й обставини, що підлягають встановленню, не на рівні інтуїції, почуттів чи інстинктів, а опираючись на розсудливість та зважений підхід. Домінування раціонального мислення у судді під час пізнання ним обставин кримінального правопорушення має велике значення не лише для їх правильного розуміння, а й для подальшого їх оцінювання.

Формування у судді достовірних знань про обставини кримінального правопорушення ще не є запорукою прийняття законного, обґрунтованого і справедливого рішення. Самі знання будуть отримувати оцінку судді через призму суб'єктивного сприйняття. А це означає, що психологічний фактор може суттєво вплинути на корекцію точки зору судді щодо фактів і подій. Адже суддя, як будь-яка людина, має свої симпатії, антипатії, боязнь та інші почуття, які можуть впливати на оцінку отриманих знань.

Ця проблема не нова і вона стосується не лише вітчизняних суддів. Вона одна із суддівських проблем світового рівня і на їх вирішення Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року № 2006/23 були затверджені “Бангалорські принципи поведінки суддів”. У них зазначено, що “об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків. Вона виявляється не лише у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття. При виконанні своїх обов'язків суддя має бути вільним від будь-яких схильностей, упередженості та забобонів. Поведінка судді в процесі засідання та за межами суду має сприяти підтримці та зростанню довіри суспільства, представників юридичної професії та сторін у справі до об'єктивності суддів та судових органів”.

Дотримуючись “Бангалорських принципів поведінки суддів” суддя має уникати будь-яких дій, які б викликали підозру або сіяли сумніви у сторін чи у сторонніх осіб в його об'єктивності. Кримінальний процесуальний кодекс України не містить прямої заборони на зустрічі судді під час розгляду ним кримінального провадження з однією зі сторін поза судовим засіданням без присутності іншої сторони. Звісно, коли одній зі сторін стає відомо про

таку зустріч судді з іншою стороною без її участі, можуть виникати обґрунтовані сумніви в тому, що суддя в подальшому буде розглядати кримінальне провадження об'єктивно, неупереджено та безсторонньо. На жаль, у вітчизняній судовій практиці такі явища не рідкість, що звісно не тільки не сприяє формуванню довіри до суду, а й прямо суперечить “Багалорським принципам поведінки суддів”. Виявлення такого факту не повинно залишатись без юридичних наслідків. Як мінімум, це має бути однією з підстав відводу судді, вказаних у п. 4 ч. 1 ст. 75 КПК України.

Суттєвий вплив на внутрішнє переконання судді має і його етика. Усвідомлення суддею своєї соціальної відповідальності як носія ідеалів чесності, справедливості і непідкупності має бути тим чинником, який визначає його поведінку. На черговому XI з'їзді суддів України у лютому 2013 року було затверджено Кодекс суддівської етики, де у ст.1 зазначено, що “суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду”.

Суддівська етика має важливий вплив не тільки на формування довіри до судової гілки влади, а й визначає ставлення сторін та загалом суспільства до судових рішень. Розкриваючи зміст та внутрішню структуру суддівської етики, науково-практичний коментар до згаданого вище Кодексу вказує, “що вона є різновидом професійної етики, однієї із галузей етичної науки, науки про мораль. Етичні норми становлять систему ідей і уявлень про правильну і неправильну поведінку, які вимагають виконання одних дій і забороняють інші”. Тобто суддівська етика виглядає як “сукупність моральних правил поведінки судді, за допомогою яких можна оцінити його дії з погляду таких цінностей, як справедливість, сумлінність, гідність, людяність тощо” [6].

Розглядати етику як поведінку судді можна у двох аспектах: 1) його поведінка в суспільстві поза судом; 2) як стиль відправлення правосуддя під час судового засідання. Якщо розглядати поведінку судді в побуті, то згаданий вище Кодекс суддівської етики (ст. 17) вимагає від нього уникати взаємин, які можуть вплинути на незалежність та неупередженість судді. Ніяких пояснень щодо розуміння цієї етичної норми нема. Але ми можемо припустити, що деякі стосунки судді, особливо з тими особами, які за своєю посадою є постійними учасниками судових процесів як сторони провадження, можуть викликати в іншій сторони процесу обґрунтовані сумніви щодо безсторонності та об'єктивності судді у постановленні судового рішення. Наприклад, тісна дружба судді з прокурором, який в його процесах постійно виступає державним обвинувачем, або з адвокатом за таких самих умов.

Не дивлячись на наявність у Кодексі суддівської етики такої норми, на відміну від КПК України, важко стверджувати, що вона працює. Тим більше, що вона насправді не становить для судді будь-яких правових наслідків. Та й правового механізму, за допомогою якого можна було б довести вплив таких відносин на судові рішення, не існує. Тому ніхто не може заборонити судді підтримувати дружні або навіть родинні відносини з тим самим прокурором

чи адвокатом. Особливо в сільській місцевості, де, звичайно, прокурор, суддя і керівник місцевої поліції є близькими друзями. Виходячи з цього, можна робити висновок про вплив таких відносин на формування довіри місцевої громади до суду. І певно, що ступінь довіри до нього за таких умов буде не надто високим.

У судовій практиці зустрічаються й інші порушення. Наприклад, суд через прокурора витребує матеріали досудового розслідування, щоб ознайомитися з ними ще до того, як почне судовий розгляд. Сучасний Кримінальний процесуальний кодекс не передбачає направлення до суду матеріалів досудового розслідування, як-то було в попередньому. До суду направляється лише обвинувальний акт та реєстр матеріалів досудового розслідування. Більше того, ч. 2 ст. 291 КПК України прямо вказує, що “надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється”.

Ця заборона закону є не випадковою, якщо виходити з процесу формування внутрішнього переконання судді. Адже попереднє ознайомлення з матеріалами досудового розслідування означало б формування у судді точки зору сторони обвинувачення, так як суддя не може чути доводи і заперечення на подані обвинуваченням докази з боку сторони захисту. А це ставить сторони у нерівні умови, що обов’язково веде до порушення засад правосуддя, зокрема, засад незалежності та безсторонності.

Здатність і готовність судді слідувати букві закону, дотримуватись визначеної законодавством процедури, яка є однією з гарантій захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також керуватися принципом верховенства права при прийнятті судових рішень є тими факторами, які впливають на формування його внутрішнього переконання. Свідоме порушення правових норм, чи помилкове їх застосування, є складовою внутрішнього переконання судді, яке потім матеріалізується в судовому рішенні та піддається оцінці за критерієм законності й справедливості як сторонами процесу, так і сторонніми спостерігачами.

У 2013 році було здійснено громадський моніторинг практики Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і Вищої ради юстиції стосовно притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за 2011–2012 роки. Серед найбільш поширених порушень, за які судді були притягнені до дисциплінарної відповідальності, є такі: 1) порушення розумних строків розгляду кримінальної справи; 2) розгляд справи, отриманої з порушенням встановленого порядку розподілу; 3) порушення правил про таємницю нарадчої кімнати; 4) безпідставне застосування аналогії закону (ухвалення рішення, не передбаченого законом); 5) зміна тексту судового рішення після його ухвалення (під видом виправлення допущених у тексті вироку неточностей, насправді змінив вирок по суті) [7, 24–28]. Очевидність такої поведінки суддів у супереч вимогам правових норм у кожному конкретному випадку може свідчити лише про навмисне і свідоме їх порушення, а не про допущену суддівську помилку.

Не вдаючись до аналізу мотивів, якими керувались судді, йдучи на такі порушення, варто все ж зрозуміти, які моральні цінності вони сповідують та

чому впевнені у своїй безкарності. І тут ми підходимо до найбільш чутливого питання нашої Феміди, а саме: моральних якостей суддів. Тому абсолютно не дивним є той низький рівень довіри до суддів, який був приведений на початку цієї статті. Адже судочинство може вершити лише людина, яка має високий рівень довіри та незаперечний авторитет. Особа, якій сторони не довіряють, не може їх справедливо розсудити за визначенням.

Формування суддівського корпусу в Україні відбувається за певною процедурою, яка встановлена Законом України “Про судоустрій і статус суддів” та підзаконними актами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя. Звернімося до відповідних статей закону і проаналізуємо, за якими критеріями іде добір кандидатів на посаду судді. Ознайомлення зі змістом ст. 72–76 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” дає змогу виділити ті напрями, за якими відбувається перевірка: 1) знання законодавства; 2) правильність заповнення декларації про доходи і наявне майно; 3) на причетність особи до корупції та родинні зв’язки; 5) спеціальна перевірка, яка включає в себе дані про судимості кандидата, притягнення його до адміністративної відповідальності тощо. Ні в законі, ні в підзаконних актах жодним словом не згадується про моральні якості кандидата. Тому ми нерідко стаємо свідками резонансних скандалів, пов’язаних із судовими позовами кандидатів на посаду суддів до комісій, що здійснюють добір, які виграють процеси і стають суддями, незалежно від того, що мають заплямовану репутацію. Це відбувається на очах суспільства і ніяким чином не сприяє утвердженню довіри до судової гілки влади.

Кричущим прикладом абсурдності та негнучкої, закостенілої вітчизняної системи реагування на порушення судді показує приклад звільнення з посади судді О. В. Попеки [8]. Так, голові апеляційного суду Донецької області стало відомо, що “указом голови ДНР” від 17 березня 2016 року суддю Тельманівського районного суду Донецької області О. В. Попеку було призначено на посаду Новоазовського районного суду Донецької області і цей суддя фактично здійснює правосуддя на території, не підконтрольній українській владі. У зв’язку з цим 2 червня 2017 року ним було направлено подання щодо притягнення цього судді до дисциплінарної відповідальності. Тільки 30 жовтня 2017 року Вища рада правосуддя прийняла рішення № 3491/2дп/15-17 про притягнення його до дисциплінарної відповідальності у вигляді подання про звільнення з посади. І нарешті, 25 січня 2018 року рішенням Вищої ради правосуддя № 170/0/15-18 цього суддю було звільнено з посади за п. 3 ч. 6 ст. 126 Конституції України та ст. 115 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”.

Цей приклад ще раз показує низький рівень моральних якостей осіб, які в результаті недосконалої процедури добору кандидатів на посаду судді цілком успішно проходять конкурси і призначаються на посади. А також показує слабкий бюрократичний та недосконалий механізм реагування на виправлення помилок, допущених при призначенні судді на посаду. Адже не звільнений із посади суддя, навіть коли проти нього здійснюється дисциплінарне провадження, отримує заробітну плату й утримується за рахунок платників

податків. У нашому законодавстві нема таких положень, як у деяких штатах США, що дисциплінарна комісія може відсторонити суддю від обов'язків з припиненням виплати грошового забезпечення на час дисциплінарного провадження проти нього.

Якщо узагальнити всі складники та фактори, які впливають на формування внутрішнього переконання судді, то з упевненістю можна сказати, що напрацювати такі правові запобіжники, які б виключали можливість будь-якого впливу на суддю неможливо. Тож єдиною надійною гарантією від впливів на формування внутрішнього переконання судді є його високі моральні якості.

Таким чином, можемо зробити висновок, що суддя може бути незалежним і безстороннім лише за умови наявності у нього високих моральних якостей та незаперечного авторитету. На жаль, існуюча в нашій державі на сьогодні система добору, призначення, функціонування та відповідальності суддів не дає підстав на такі сподівання. Тому удосконалення чинного законодавства та підзаконних нормативних актів, які регулюють систему добору кандидатів на посаду судді та дисциплінарну відповідальність суддів, є необхідним і закономірним для досягнення європейських стандартів судочинства, постановлення законних та справедливих рішень у кримінальних провадженнях.

Внутрішнє переконання судді є важливим чинником, який впливає на постановлення законного, обґрунтованого та справедливого рішення у кримінальному провадженні. В Україні проводяться реформи, спрямовані на покращення якості судочинства та відновлення довіри до судової гілки влади. Проте законодавство ще не створило достатніх умов, при яких усі фактори, які негативно впливають на внутрішнє переконання судді, усунені. Серед них такі, як: система добору суддів, їх дисциплінарна відповідальність та один із важливих, на наш погляд, факторів — моральні якості судді. У законах та підзаконних актах цьому фактору приділено недостатньо уваги. Отже, законодавство треба привести у такий стан, щоб як на стадії добору кандидатів на посаду судді, так і в процесі відправлення правосуддя на посадах суддів перебували особи з високими моральними якостями та високим ступенем довіри громадян.

Джерела

1. Звіт за результатами соціологічного дослідження “Ставлення громадян України до судової системи”. Сумісний проект: УЦЕПД ім. О. Разумкова, Рада суддів України, Проект Ради Європи “Підтримка впровадженню судової реформи в Україні” [Електронний ресурс] // Сайт “Рада суддів України”. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>
2. *Фойницький И. Я.* Курс уголовного судопроизводства. Т. 2. СПб., 1996. 608 с.
3. *Кони А. Ф.* Нравственные начала в уголовном процессе (общие черты судебной этики) // Право и образование. 2000. № 5. С. 75–89.
4. *Грошевой Ю. М.* Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве [монография]. Харьков: Вища шк., изд-во при Харьков. гос. ун-те, 1975. 144 с.
5. *Дроздович Н. Л.* Формування внутрішнього переконання судді у кримінальному процесі України [монографія]. Київ: Наук. світ, 2013. 120 с.

6. Коментар до Кодексу суддівської етики. Затверджений рішенням Ради суддів України 4 лютого 2016 року № 1. Ст. 10. [Електронний ресурс] // Сайт “Рада суддів України”. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/events/komentar-do-kodeksu-suddivskoi-etiki>
7. Куйбіда Р., Серєда М. Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні: проблеми законодавства і практики. Київ, 2013.
8. Про притягнення судді Тельманівського районного суду Донецької області Попеки О. В. до дисциплінарної відповідальності: Рішення Вищої ради правосуддя від 30 жовтня 2017 року № 3491/2дп/15-17 [Електронний ресурс] // Вища рада правосуддя: Офіційний сайт. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/13034>

Gezko V. V. Formation of judge's internal convictions based on independence and impartiality. *The judge's internal conviction is an important factor influencing the adoption of a lawful, substantiated and fair decision in a criminal proceeding. Ukraine is conducting reforms aimed at improving the quality of justice and restoring confidence in the judiciary. However, the legislation has not yet created sufficient conditions under which all factors that adversely affect the judge's internal convictions are eliminated. Among them, such as: the system of judges selection, their disciplinary responsibility and one of the important factors, in our opinion, are the moral qualities of a judge. In the laws and by-laws, this factor is not given enough attention. Therefore, the legislation should be brought into such a situation that, at the stage of selection of candidates for the position of judge, as well as in the process of conducting justice, the positions of judges which conduct criminal proceedings were those with high moral qualities and high degree of public confidence.*

<https://doi.org/10.32689-2522-4603-2018-02-24-32>

Надійшла 23 жовтня 2018 р.